

Др. Смиљана Буровић, **МАРКСИСТИЧКА ИСТОРИОГРАФСКА ШКОЛА
ПОКРОВСКОГ**, Народна књига, Београд 1977, 408

Во нашата историска наука долго време беше присутно молчењето, или барем незаинтересираноста за проблемите на историската методологија. Осамени поединци викаа за помош за некаков вид алиенација на историчарот, кои во мрежата на емпиријата и апсолутната сигурност не сакаат да се извезуваат на отворено море и се напрегаат со некои „општи прашања“ кои имаат мал интерес за конкретните историски истражувања. Повеќе од ретки биле поголемите и iscrпните методолошки студии, особено оние посветени на историчарите со марксистичка ориентација, кои зад себе оставиле длабока бразда, кои останале контраверзно сфатени и чие наследство не се сфаќало подеднакво ни во неговата татковина, како што бил случајот со рускиот и советскиот историчар Михаил Николаевич Покровски (1868—1932). Не се појавиле посебно ни докторски дисертации на оваа тема. Преовладувало сфаќањето дека методолошката студија се појавува како круна на истражувачката работа, на крајот на кариерата или во зрелото доба. Книгата што е пред

читателот всушност претставува докторска дисертација на С. Ѓуровиќ одбранета во 1973 на Филозофскиот факултет во Сараево, под наслов „Школата на Покровски во советската историографија“.

Писателот Покровски гледа како на историчар со широка култура кој се бавел со средновековна историја, со историја на Русија, со историска публицистика и методологија и со историја на надворешната политика на царизмот. Тој е автор на прочуената Руска историја од најстарите времиња, Преглед на историјата на руската култура, Руска историја во најзбиен преглед. За руската историја од најстарите времиња, Покровски вели дека е во прашање материјал што го собрале „историчарите — идеалисти“, а тој го обработил од материјалистичко становиште (215). Покрај неговиот голем опус на истражувачко-синтетички трудови, Покровски се бавел и со „историографската теорија“, односно со трудови од областа на историската методологија, кои значеле преиспитување на развитокот на руската историографија. Меѓу тие трудови авто-

рот ги споменува: „Идеализмот“ и „законите на историјата“, Борбата на класите и руската историска литература, Н. Г. Чернишевски како историчар, Н. А. Рожков, А. П. Шчапов, Плеханов руски историчар, Руската историска литература во класното осветление, Ленинизмот и руската историја, Маркс како и кој ја пишувал руската историја пред марксистите (Руска историја во најзбиен преглед) и др. Во уводот на споменатата историја под наслов „Општи поими за историјата“, Покровски ги изложил своите сфаќања за низа прашања: целите за за изучувањето на историјата, историскиот процес, историските закони, историјата и класната борба, буржоаското и пролетерското сфаќање на историјата, влијанието на природата врз историјата, класната борба и развитокот на техниката итн. (221).

Студијата на Др. Ѓуровиќ „претставува резултат на аналитичките истражувања на проблемите на конкретно-методолошката примена на историската теорија на марксизмот за изучувањето на руската историја од страна на школата на Покровски, посебно во областа на историската синтеза“. Сфаќајќи ја историографијата како „духовно производство“ и како една од „формите и процесите за покажување на вистинската историја“, писателот не се задржал само во сферата на теориските разгледувања и анализи на погледите на Покровски за општите проблеми на историјата, туку и на сите оние „елементи“, „настани“ и „процеси“, кои ја чинат суштината на нејзината историска појава (14). Мотото на оваа

книга е мислата на Покровски: „Дијалектиката на историјата нужно ја условува и дијалектиката на историографијата...“. Со ставањето на поглавјето „Како и кој ја пишувал руската историја пред марксистите“ во трудот Руската историја во најзбиен преглед, тој дал истовремено методолошко и концизно решавање со извонредно значење, дури „револуционерно“. Се работи за едно ново сфаќање на синтезата и за еден важен елемент на комплексноста на определена историографска концепција. Синтезата на руската историја од Покровски содржи и процеси на „духовното производство на историографската природа“ настојувајќи да ги објасни научно, т.е. материјалистички. Развитокот на руската историографија, всушност постанокот и природата на разните историографски правци, Покровски ги објаснува со влијанието на класната борба и ги вбројува во историската синтеза, бидејќи за него и самата историографија е елемент на класната борба (223).

Главниот извор за изучувањето на историографските концепции на школата на Покровски е самото дело на Покровски. Писателот вели дека тоа ги дава основните изворни факти за согледување на вистинските историографски концепции на оваа школа. (22). Меѓутоа писателот бил ограничен во користењето на архивскиот материјал што се чува во Историскиот архив на Централниот комитет на КП на СССР во Москва, а кој се однесува на животот и делото на Покровски (24).

Др. Ѓуровиќ во уводниот приод ја објаснува методата на истра-

жувањето, обемот и содржината на истражувањата, ги дава оценките за школата на Покровски во советската историографија. По тој повод, авторот вели дека одел на тоа да ги утврди „фундаментите и карактерот на историските појави на оваа школа, бидејќи досега не е направена научна анализа на историографските основи на школата на Покровски. Авторот настојувал да ги изложи појавите и развитокот на материјалистичкото сфаќање во руската историографија пред Покровски и да го утврди влијанието на рускиот марксизам врз развитокот на историографијата, да ја изложи изворно основната теоретска концепција на Покровски, да ја објасни суштината на т.н. концепција на „економскиот материјализам“ и нејзината еволуција, како и односот на Покровски спрема Ленин. Според Др. Гуровиќ, најсуштественото прашање се сведува на следното: каков е односот на Покровски и неговата школа спрема изворниот марксизам. (20).

Писателот наведува три оценки за школата на Покровски во советската историографија. Првата оценка тргнува од тоа дека Покровски бил „револуционерен марксист“, „лидер“ на револуционерниот марксистички правец во руската историографија и дека зад себе имал „цела школа следбеници“.

Втората оценка е сталинистичка и во најголема мера е идеолошка. Третата оценка поаѓа од „реhabилитацијата“ на Покровски и се појавила во СССР во 60-те години на XX-от век. Кога сме веќе при овие оценки да се задр-

жиме на сталинистичката осуда на овој многу значаен историчар, на неговите концепции и на школата, како и на неговите следбеници. Ј. В. Сталин во писмото „За некои прашања на историјата на болшевизмот“, во 1931 година, по повод излегувањето на книги и трудови за историјата на СКП(б) и работничкото движење, истакнувал дека тие содржат грешки од принципиелен и историски карактер. По ова, почнува прогонувањето на историчарите и работниците од областа на општествените науки, под форма борба против „троцкистичките контрабандисти“ и „троцкистичките фалсификатори“ (33). Со указот на ЦК на СКП(б) и СНК на СССР од јануари 1936 година, јавно е осудена школата на Покровски, поради, антимарксистички, антиленинистички и ненаучни погледи на историската наука. Сталинистичката историографија го оптужила Покровски за вулгаризација на марксизмот во смисла на „економскиот материјализам“. Покровски и неговите ученици биле окarakterизирани како творци на „школастичките шеми и апстрактниот социјализам“. Тој е оптужен за вулгаризација на марксизмот во смислата на споменатиот „економски материјализам“. (34—5).

Историографската концепција на Покровски е малку проучена и во СССР и во западните капиталистички држави. Интересирањето за Покровски, на Запад, значително ги надминувало идејните борби во Советскиот сојуз од дваесеттите и триесеттите години на нашиот век. Според Роман Спорлук (Р. Сзпорлук, САД)

Покровски не бил „економски фаталист“. Покровски страшно се стремел кон тоа да реши што е историја која ја нарекувал „интелектуална активност“, да одговори на прашањето дали тоа е наука или идеологија. Спорлук смета дека најголемиот дел од критиката што е упатена на Покровски е резултат на неразликувањето на двете прашања: што е историја и каква историја треба да се предава на децата и како. Според Спорлук, Покровски сакал еден нов вид историја во која не би доминирале личности, но тоа не значи и негација на личниот фактор. Покровски уочувал дека случајностите, како и карактерот на водачот, играат улога во историјата. Отфрлајќи ја доминацијата на личноста во горенаведената смисла, тој се залагал за историја чиј предмет би бил повеќе социолошки. Меѓутоа, со ова не сакал да ја сведе историјата како наука, на социологија. Потоа, тој сакал да покаже дека „ничија земја“ не е центар на светската историја“, за да истакне на тој начин дека постои каузалност меѓу Русија и останатиот свет (26—27).

За да ја проучи историографската концепција на школата на Покровски, д-р Ѓуровиќ тргнала од историските и историографските претпоставки на оваа школа, практично од нејзините корени: од материјалистичкото сфаќање во историографијата на Русија, што и претходела, како и појавата на марксистичката историска мисла. Целата прва глава (41—134) е посветена на: анализата на историографските традиции на Русија во XIX и почетокот на XX-от век, испитувањето на поја-

вата на материјалистичкото толкување на историјата, изложувањето на економските и социјалните основи на овој процес, антрополошката (природната) страна на историскиот процес, марксистичката мисла во XIX и почетокот на XX век, заедно со појавата на Лениновите трудови. Со тоа руската историографија добила основи за научно применување на Марксовото материјалистичко сфаќање за толкувањето на рускиот историски развиток. (133). Според тоа, д-р Ѓуровиќ настојувала да ја осветли историографската концепција на Покровски по пат на целосна анализа на „фундаментите“ на оваа концепција, а од друга страна, покрај овие широки истражувања да ја посматра и проучува во „координатите“, во кои Покровски живее и твори: споменатите традиции, изворниот максизам, Ленин и Ленинизмот, Октомвриската револуција.

Втората глава е посветена на оваа извонредна личност (135—170). Гледаме дека Покровски ја делел руската историографија на домарксистичка и марксистичка. Главните правци во развитокот на домарксистичката историографија биле: публицистичката (Карамзин), кој според Покровски е претставник на чистата дворска историографија; хегелијанската школа во која се јавуваат и првите почетоци на материјалистичкото сфаќање на руската историја и „зрнца“ на науката — Чичерин и други; ситнобуржоаската историографија во која никнала руската материјалистичка историска наука — Шчапов, и други; шемата на руската историја на Кључевски (која претставува синтеза на

сите наведени концепции: чичеринската за закрепостување и раскрепостувањето, соловјевската за „борбата со степата“ и шчаповската со нејзината теорија за влијанието на географските услови. Во поглавјето на Руската историја во најзбиен преглед, Покровски навестил дека анализата на појавата на марксистичката историографија би требала да започне во деведесеттите години на XIX век, т.е. со појавата на легалните марксисти (168).

Во третата глава што е „економски марксизам“ (171—256), писателот го разгледува потеклото и значењето на овој термин. За разлика од советските историчари писателот дал анализа на текстостите на Покровски, која дава слика како тој го тумачел и сфаќал терминот „економски материјализам“ во раните фази на неговата историска дејност.

Според Покровски, 1906 година, историскиот материјализам претставува такво сфаќање на историјата, кое му придава главно значење на економското уредување на општеството и сите историски појави ги објаснува со влијанието на материјалните услови. Марксизмот е посложен од „економскиот материјализам“ и историскиот материјализам, бидејќи тој ги претставува економските услови во определена форма на класната борба. Поаѓајќи од тоа, марксизмот би можел да се определи како: револуционерен историски материјализам, и еволуционерен економизам. (187).

Под наслов „Организација на научната работа на школата на Покровски на социјалните основи создадени во СССР со Октом-

вриската револуција и видовите на нејзиното историско пројавување“ (257—313), е изложена материјата на четвртата глава. Писателот ги набљудува: културната револуција, организаторските работи, педагошкото и народното образование и развитокот на високото школство. Изложено е создавањето на новите културно-историски институции, формирањето на кадровите на историчари-марксисти, дејноста на списанијата, архивите и конференцијата на историчарите марксисти. Се третира и познатото прашање за партијноста во историјата (282—6). Оваа последната анализа можела да се направи на поексплицитен начин, поради трајното значење на идеологијата и науката, партиската припадност и вистината, исто како другите прашања, во оваа глава, кои се поконцизно претставени, макар да не ни е многу туѓа мотивацијата: да се согледа во целост; човекот - интелектуалец, стручњак, марксист, борец, комунист, Ленинов соработник.

Во петтата глава „Какво и колкаво е лениновото влијание на Покровски“ (315—332), дознаваме дека Покровски го прифатил Лениновиот „војувачки материјализам“, бил негов соработник, пишувал за Ленин и за историјата во 1921. Покровски сметал дека е најважно во лениновиот однос спрема историзмот, да истакне дека тој го сметал историскиот приод за услов на научноста во изучувањето и разбирањето на поимите со кои се бават општествените науки, како и практичната политика. Во 1926

година, Покровски пишувал за Ленин и Маркс, како за историчари. За Покровски марксизмот е „со-сема историски“, а ленинизмот е „незамислив без историскиот приод кон стварноста“. (325).

Под наслов „Покровски и изворниот максизам“ (глава VI) на студијата се сумирани некои дотогашни истражувања. Уште во самиот почеток е поставен проблемот: колку делото на Покровски, како најизразита историска појава на првата советска историографска школа, е научно блиско на изворниот марксизам. Истражувањето покажало дека постоел еволутивен процес во сфаќањето на историската теорија на марксизмот на Покровски (334).

Студијата завршува со VII-та глава: „Искусството и значењето на историографската школа на Покровски“ (355—370). Покровски направил радикално свртување во однос на дотогашните сфаќања, бидејќи ја укинува „историјата на историографијата“ како таква, приоѓајќи ѝ како на еден од процесите на вистинската историја, која се развива низ борбата на спротивностите и судирите на класите. Историографијата се појавува како еден од факторите на оваа борба и секогаш е класно определена. Со самото тоа, таа мора да се земе како неопходен елемент на историската синтеза. Д-р Ѓуровиќ истакнува дека историската наука е сепак објективна наука и дека нејзините резултати имаат трајна вредност, без оглед на класната припадност на дадениот историчар. До Покровски историјата на историографијата често имала ларпурлартистички ка-

рактер, претставувала „надисториографска апстракција“. Покровски го третира развитокот на историографијата како еден од процесите на вистинската историја (359). Анализирајќи го негативниот став на Покровски спрема политичката историја, како и спрема секоја „дескриптивна историја“ воопшто, писателот истакнува дека во дотогашниот развиток на историографијата ова не претставувало нешто ново, со оглед на појавата на структуралните истории. Со самото тоа е разнишано сфаќањето за супериорноста на политичката историја. Посебно аналитичката школа во Франција ги довела во прашање владеењето и првенството на политичката историја (359—360). Истражувањата на д-р Ѓуровиќ покажале дека, во поглед на „грешките“ на „покрровштината“, од кои најмногу биле истакнувани две; „економскиот материјализам“ итн. теоријата на трговскиот капитализам (трговскиот капитал), се работи за потполно непознавање и несфаќање на изворните историографски концепции и трудови на Покровски. Д-р Ѓуровиќ смета дека ваква оценка била направена само врз основа на едно дело на Покровски (Руска историја од најстарите времиња). Што се однесува до употребата на терминот „економски материјализам“ неопходно е да се познава развитокот на руската историографија во втората половина на XIX-от век, како и формите на пројвувањето на рускиот марксизам и тактиката и стратегијата на Болшевичката партија. Писателот предупредува дека е неопходно да се анализираат и другите трудови, статии и рефера-

ти на Покровски, особено програмските статии од областа на марксистичката методологија. Писателот предупредува дека изразот „економски материјализам“ бил дозволен, додека „историскиот материјализам“ не бил дозволен, бил под ударот на цензурата. Резултатот од истражувањата на д-р Ѓуровиќ е многу едноставен: „економскиот материјализам“ на Покровски е всушност неговото сфаќање на историскиот материјализам. За интелектуалната сила, карактерот и стручниот капацитет на Покровски, зборува фактот дека тој бил способен да ги признае своите грешки и промашувања, наречувајќи ги, малку потценувачки за самиот себе, своја „теоретска полуписменост“, во случајот кога го напаѓале поради неговото сфаќање за улогата на трговијата и „трговскиот капитализам“ во рускиот историски процес. Исто така често употребувајќи го терминот „трговски капитализам“ таму каде бил адекватен изразот „трговски капитал“ (361—365).

Студијата на д-р Ѓуровиќ се завршува со резимеа на англиски и руски, со резолуцијата за задачите на историчарите-марксиста од крајот на 1928 и почетокот на 1929 год., со избрана библиографија на делата на М. Н. Покровски и со регистер на имињата.

Овој труд што го претставивме во кратки црти, извлекувајќи го она што според нашето мислење има релевантно значење за историската методологија и за нашиот читател посебно, е редок и необичен. Редок е затоа што нема такви трудови од областа на историската методологија. Необичен

затоа што се работи за еден историчар-марксист, кој е често опоручан и на Запад и во сопствената земја, чие дело не е доволно познато на југословенските стручњаци, да не речеме читатели, за историчарот-марксист, чие дело било жрвта на сталинистичката идеологија и детронизирано за време на владеењето на Ј. В. Сталин, „за подоцна да го доживее враќањето на своите права“. Студијата, која е во прашање, е необична и поради методолошкиот приод кон Покровски — преку анализа на конкретниот историски материјал за рускиот процес и делата на самиот Покровски. Писателот на студијата настојува да утврди, што е можно поточно, попирајќи се на постојната метода, кога и под какви услови се развило марксистичкото толкување на историјата и марксизмот. Истовремено д-р Ѓуровиќ настојува да го објасни потеклото, вистинската природа и досегот на некои појави кај Покровски, поврзани со него, под името „грешки“: вулгарниот економизам, апстрактниот социјализам и безличното толкување на историскиот процес. Штета што писателот не ги интерпретирал посамостојно руските историчари, изворните марксиста, и самиот Покровски, елиминирајќи го често цитатолошкиот начин на изложување. Во сите оние случаи, каде било неопходно да се презентира вистинската содржина, требало тоа да се направи во забелешките. Штета е исто така што писателот не го разработил уште подлабоко и пошироко, противречниот и конзервативниот однос на Покровски спрема современата историја.

Од методолошка гледна точка, кон Покровски и неговото дело, може да се пријде и на друг начин, но овој што го одбрала д-р С. Ѓуровиќ дал навистина можност, критички да се разгледа историографското наследство за рускиот процес, генезата на школата на Покровски, противречностите и

„грешките“ разгледувани во контекстот на руските прилики, во границите на определено време и простор, и под притисокот на идеологиите и борбите (класните и идејните), водени пред Октомвриската револуција и по неа.

Б. ПЕТРАНОВИК

Драгољуб Драгојловиќ — Вера Антиќ, БОГОМИЛСТВОТО ВО СРЕДНО-БЕКОВНАТА ИЗВОРНА ГРАГА, МАНУ, Скопје, 1978, 275

Како резултат на зголемениот интерес во последните децении на овој век за проучувањето и научното проследување на богомилството не само во Македонија, туку и пошироко, Македонската академија на науките и уметностите, сфаќајќи го значењето на ваквиот научен интерес, беше иницијатор и издавач на една поцелосна студija каде што даде комплетна оцена на сочувваните извори на словенски, грчки и латински јазик. „Оваа студija, прва од ваков вид во науката, нашата и светска, базирана врз целовитоста на зачувваните извори“ (стр. 7—8) е напишана по еден научно-истражувачки метод, според определени принципи, со хронолошка класификација на книжевните родови, со целосна оцена на историографската вредност и веродостојноста на одделните книжевни видови. Студијата е издадена по повод научниот собир „Богомилството на Балканот во светлината на најновите истражувања“, одржан во Скопје од 30 мај до 3 јуни 1978 година.

За историскиот приказ на богомилската ерес авторите користеле сочуввани извори на: житија, по-

фалби, молитви, службени текстови, записи и написи, соборски и службени акти, епистоларија, канонски, правни и судски списи, полемички списи, анатеми, историографија и хронографија. За проучување на богомилството се користени исклучиво списите на идеолошките противници на богомилската секта, а граѓата е ограничена на изворните податоци на православниот Исток.

Покрај Предговорот и Списокот на скратениците, книгата што ја прикажуваме се состои од два дела.

Во првиот дел е опфатена **богомилската и псевдобогомилската книжевност**, која содржи три поглавја: 1. Оригинална богомилска книжевност (од 15 до 23 стр.); 2. Црковното наследство во богомилската книжевност (од 25 до 30 стр.) и 3. Псевдобогомилска книжевност (од 31 до 45 стр.).

Во вториот дел е дадена **анти-богомилската книжевна граѓа**, којашто опфаќа: 1. Словенска изворна граѓа (од 49 до 136 стр.); 2. Грчка изворна граѓа (од 137 до 187 стр.) и 3. Латинска изворна граѓа, (од 189 до 220 стр.). Потоа следуваат Резимето на англиски јазик